

KAREL HYNEK MÁCHA

KŘIVOKLAD¹

Ó králi! – Dobrou noc!

I

Nuž ty nás ved' –
po tvém slově půjdem v pravo, v levo,
bud' vpřed, bud' vzad;

Rukopis královédvorský

Hluboko v křivokladských lesích přivítala kukačka jarní jitro. Jaroš a Stivín poráželi na kopci nad hlubokým ouvozem stověký buk, jehožto kořeny mezi skalními rozsedlinami na mnoho sáhů dolů k ouvozu se plazily. Buk i skaliska tak hustě byly břízami a jehličím zarostlé, že šedé kamení z těch roštín jen jako pobožené bašty vyhlídalo, a že pocestný, šel-li jakýs okolo, nespatřil pracujících, nýbrž jen seker jejich opětované slyšel rány.

„Již musí býti k páté hodině,“ pravil Jaroš, vysoký šedivý stavec, ustav od práce a podpíraje se o polou podřatý buk, „a ještě jest tak šero, jako by dvě hodiny scházely do slunce východu.“

„Ano,“ odpovídal Stivín, taktéž vysoký, silný mladík, poodchážeje stranou, kde pod nízkým modřínem na rozestřeném plášti ležela tykvová lahvice, naplněná mlékem, a načatý bochník ječného chleba. „Máme dnes hustou mlhu, ale silně se tlačí k zemi; než dvě hodiny uplynou, budeme mít krásný den, jaký ještě nebyl v letošním jaru.“

Jaroš: „Však skoro jest čas, aby nad českou zemí již jednou vyšel jasný den.“

„To ještě mnoho, myslím, na Berounce vody uplyne, nežli se toho dočkáme,“ odpověděl cizí hlas, a z hustého křoví vykročil silný muž mezi ně. „Pomáhej Pán Bůh po ránu,“ pravil a kráčel přímo k Stivínu pod modřín, sahaje po lahvici, kterouž mu onen podával.

„Dejž to Pán Bůh,“ děkovali předešlí. „Vítáme tě, Duchoni, z veselé Prahy.“

¹ Mácha K. H., *Romány a povídky*, Praha 1906 (redakčně upraveno).

„Z veselé, pravíte?“ odvece Duchoň. „Tam teď není hrubě veseleji, než v naší chatrči; tím však hlučněji. Měšťané se opět neshodli s králem a panstvo se přidalo k nim. Král je zajat. Bůh ví, kam jej odvedli.“

„U sta hromů, to jest mnoho jedním dechem!“ zvolal Stivín. „Praha teď více vládne, nežli král Václav, jenž se déle po vězeních toulá, než na trůnu sedí.“

Jaroš: „Je prý však také velmi ukruten, jak se o něm vypravuje. Co já vím, může křivokladská věž mnohé toho a krvavé dáti důkazy.“

Stivín: „Myslíš lidomornu? Také se mi zdá, že bude brzo krví přetýkati, jakkoli vysoká jest. Sám jsem jich dosti viděl, které tam odvedli, a kteří, vejdouce tam, zapomněli se navrátit.“

Duchoň: „Jak se o něm v Praze povídá, jest asi podivný člověk i s katem, kmotrem svým. Ráno král Václav, nebo jak jej Pražané jmenují, lenivý Václav, odsoudí, kdo se mu vinným býti třeba jen zdá, v poledne jej kmotr zprovodí mečem ze světa, a u večer prý obadva při sklenici vína pro zavražděného bědují a hořekují tak dlouho, až jazyku nelze pohybovati se a až oba nadobro zpití na lůžko roznesou.“

Jaroš: „Věru divné; to nepochopuji, a již tak mnoho divného jsem o tom kmotru a spolu katu i příteli královském slyšel, že...“

V tom bylo slyšeti z hlubokého ouvozu dusot přibližujících se koní; všickni tři umkli a poslouchali napnutýma ušima, neb dusot tolika koní bylo cosi neobyčejného v lesích křivokladských. Blíže a blíže přicházeli jezdcí, až posléze zrovna pod nimi státi zůstali a z hlubokého ouvozu bylo slyšeti hrubý hlas: „Mně se zdá, že musíme býti daleko od hradu!“ „Také se mi zdá,“ odpovídal hlas jiný.

Drže se břízy po kraji skaliny, stál Stivín na poraženém buku a položeném přes ouzký ouvoz na místě mostu, a hleděl dolů do ouzkého ouvozu. Pro hustou mlhu však nikoho neviděl, jen slyšel hlasy mluvících a řehot i dechot uhnaných koní.

„Prokletá mlha!“ pravil opět hrubý hlas. „Již jsme zbloudili s cesty. Já se nepamatuji, že bychme kdy byli jeli takovýmto mezi skalami průlomem na Křivoklad. Vintýři, zatrub! Snad nás někdo uslyší.“

Sotva dořekl, zavzněl silný hlas lovecké trubky a rozléhal se silně oužlabinou. Ohlas hor odpovídal vždy zdáleněji, později a slaběji, až umlknul. Stivín silně houknul, hlas se rozlehl a ozvěna opět odpovídala dál a dále, až i zas kolem ticho bylo.

„Přijedeme touto cestou na Křivoklad?“ zněla zdola otázka.

„Ano,“ odpovídal Stivín. „Pořáde vzhůru oužlabinou, až přijedete ku potoku, kde se scházejí spády sedmera hor. Naproti vám, pokraj hory třetí od východu, běží ouzka, skalnatá

cesta, ze šířky jednoho koně; při ní stojí dřevěný kříž; po té vyjedete na kopec. Na temenu hory dělí se stezka v několik rozcestí; jed'te prostředním, až uvidíte s nejvyššího pahorku na levo vystupovati z mlhy věže hradu Hyvny – dále na západ, na vysokém kopci, rozlehlý javor; mezi oběma, právě uprostřed, naleznete širokou silnici, po té se dáte na levo a přivede vás až před brány hradu křivokladského.“

„Kdo jsi, jenž nám odpovídá?“ tázal se hlas z ouvozu.

„Chatrčnick ze Zakopaného,“ odpověděl Stivín.

„Můžeš-li k nám slézt?“ znělo zdola.

„Mohu,“ volal Stivín.

„Tedy slez a okaž nám cestu.“

„Hned,“ odvěce mladý chatrčnick, a pokynuv druhým, lezl, zadržuje se o břízu a roští, se skaliska na skalisko, s větve na větev, po příkré zdi skalní dolů do ouvozu, až stanul před jízdým sborem.

Teď teprva mohl všecko náležitě rozeznati. Vpředu, na černém koni, stál šedý stavec, všecek upiatý v brnění. Stříbrná přilbice a zlaté ostruhy jevily člověka z rodu vyššího. Při něm, na bílém koni, stál vytáhlý, velmi mladý jinoch, přes jehožto plece zlatá lovecká trubka visela; taktéž byl celý oděný. Pohled a chování tohoto k prvnějšímu pravilo jej synem býti starcovým. Za nimi bylo as dvanácte jezdců po městsku oblečených, přilbice a náprsníky měli z blýskavého ocele. Všickni drželi meče vytasené, které však při spatření Stivína do pošev vráželi. Uprostřed nich vynikaly dvě vysoké postavy, jenž mezi ostatními na první pohled znamenitě se dělíce, pozornost budily.

První, na krásném broní, byl asi třicetiletý, štíhlý; kaštanové, dlouhé, dolem zakroužené vlasy padaly kolem vysokého čela, které, spolu s nimi, červená, zlatem protkávaná čapka, jediným, bílým, vysokým a v bohaté záponce zatknutým pérem ozdobená, zastíňovala. Z čela, jasných zraků a z celé postavy i z obličeje, jemuž temné licousy a kaštanové vousiska výrazu smělosti propůjčovaly, vysvítala jakási vznešenost. Mohl' jezdec tento slouti mužem krásným. Oděv jeho byl zcela bílý, stříbrem bohatě ozdobený, a na hrdle jeho skvěl se zlatý řetěz. Přes šíji visel bohatý pás na zatknutí meče neboli spíše malé dýky, jakových vyšší stavové při slavnostech časů tehdejších nosívali, která se však nyní u jezdce na místě svém nenacházela. Zkrátka, jezdec tento vyhlížel, jako by na hodech zajmut a semto zavezen byl.

Druhá postava mnohem hrůzněji vypadala. Taktéž, jako první, vysoký a štíhlý byl jezdec tento; černé, kudrnaté vlasy, nižádnou čapkou nespíaté, kryly celé čelo až pod husté obočí, pod nímž dvě plamenné oči zhluboka se jiskřily; i ostatní tvář byla černými vousy zarostlá.

Přes černý oděv plápolal červený plášť, a přespříč na zádech byl mu připíat široký meč s dlouhou rukovětí; ruce však i nohy měl pevně řemeny k sedlu připnuté.

Toho všeho povšimnul sobě Stivín na první pohled, dělal však, jako by ničeho byl nepozoroval.

„Můžeš-li nás dovesti na Křivoklad?“ tázal se stavec v čele pluku.

„Mohu,“ odpověděl Stivín.

„Tedy nás ved’,“ vece stavec.

Bez dalšího promluvení obrátil se Stivín a kráčel vepřed; celý sbor jel volným krokem za ním.

Nedlouho jedouce tímto ouvozem, uslyšeli hučení potoka, i brzo nato vyjeli na malou lučinu, kde se scházely spády sedmera hor. Zrovna naproti nim stál dřevěný kříž a podle něho vedla ouzká skalnatá pěšina na kopec. Nad ní, vzhůru do kopce, vlálo husté lískové křoví; pod ní byla hluboká, kolmá hráz, tím hlubší a hlubší, čím výše po hoře vedla. Po příkré straně bylo silné, zde onde již přerážené zábradlí, za nímž na některých místech jednotlivé trní zakvítalo. Hluběji šerily se vrchole jedlí, ostatní jich dílové tratili se v mlze.

„Touto-li stezkou musíme jeti vzhůru?“ tázal se stavec.

„Právě tou,“ dí Stivín.

„Není-li jiná, širší stezka nablízku?“

„Na hodinu cesty není.“

„Tedy, Honzo, slez!“ dí stavec. „Vězně našeho vezmeš před sebe na kůň.“

Silný, veliký, široký pacholek, u společníků svých „Honza Nebojímse“ nazvaný, slezl s koně a blížil se ku koni vězného. Tento však silným hlasem, jako by chtěl, aby Stivín slova jeho doslechl, pravil: Zadrž, odbojníku! Já nechci ujíti. Král Václav to slibuje.“

„Již ne král,“ odpoví rytíř. „Já ti nevěřím.“

„Tedy se střež!“ zařičel Václav, očima vztekem divoce se třpytícíma zakroutiv, a Honza sedl za svého vězně.

„Honzo, měj se na pozoru,“ připomínal starý rytíř.

„Nestrachujte se,“ chladně odvěce Honza, spoléhaje se v náramnou svoji sílu, a s obou stran vězně uchopil uzdu broně.

Tak vjeli na stezku. Zpředu kráčel Stivín, za nim jel rytíř mladý a za tímto klusal stavec. Oba s obnaženými mečoma. Za nimi jel král Václav; nachmouřené obočí přikrývalo planoucí zrak; čelo měl vráskami pokryté. Za ním několik jezdců s vytasenými meči; po těchto nastoupal vězeň druhý a jezdcové ostatní končili řad.

Beze slova promluvení vyjeli až v polovici příkré stezky. Mlha, mísící se s párou dolem hučícího potoka, byla po kopci tak hustá, že každý jezdec vždy třetího jezdce před aneb za sebou již neviděl. Klopot koní po skalnaté půdě rozléhal se dolem. V tom slyšení řinkot za předními jezdci. Ohlídnou se tito i Stivín, a právě, jakoby bělavý paprslek, letělo něco přes zábradlí v hlubinu mezi vrcholky jedlí a zmizelo v husté mlze.

Král Václav sám seděl na zpínajícím se koni obracuje nevolného vzhůru po kopci; tento však sepiav se, přelítne zábradlí a v hluboké se ztratí mlze; král spadl nazpět na skalnatou stezku.

Po chvíli slyšeti těžký pád.

„Dobrou noc,“ usmál se kat obyčejným smíchem svým, nakrčiv vysoko nos; spodní pysk hluboko sklesl a dvě řady pevně seskřípených zubů jiskřily se o závod se smutně lesknoucími se zraky.

Starec slezl a s králem, který, nepromluviv slova a hluboko sklopiv oči, vztekle zuby skřípěl, kráčeli pěšky nahoru do kopce. Nahoře přivedli Honzova koně, král vyšinul se naň, a jezdci ostatní obklopivše ho, jeli zpovalna dále.

Václav oddychal těžce a hlasně. „Tamto jest Hyvna,“ pravil, na levo okazuje, Stivín. Nebylo však ničehož k spatření, leč jednotlivá vysoko strmící štíhlá věž nad hustou mlhu co osamělé skalisko z vlnícího se moře. Hrad ostatní byl celý v mlhu zahalen.

Nade věží právě brunátná hořela dennice, a přilbice hlásného leskla se ve vycházejícím, jezdcům však posud neviditelném slunci. Vesele zatroubil jinoch, veseleji však, jako by bylo umluveno, odpovídal hlásný s věže hyvenské. Klusem nyní ujížděli jezdci stromořadím hustého lesa, cesta se nížila víc a víc, a po čtvrt hodině slyšeli nablízku hlas trouby hlásného na Křivokladě.

II

Tiše, tiše, nech ho spát! O půl
noci sehnali ho duchové tísň
s lože, a jako cizí, neznámý,
který ve tmách hledá vchod, po hradě
bloudil.

Soběslav od Klicpery

„Zde jsme,“ rce Stivín a zastaví kroky.

„Kde jest hrad?“ táže se starec.

„Před vámi,“ odpovídá Stivín.

Král Václav pozvedl očí. Hradu pro hustost mlhy nebylo k rozeznání, jen věž lidomorna, nejbližší jim a nejvyšší tu stojící, míhala se mlhou jakoby za šedou, hustou rouškou. Začervenalé její kamení a mlhou ztemnělá ranní záře činila, že krůpěje krve na ní vystávají se zdály, a vlnící se mlha působila, jako by se věž pověstná u výparu ranním potácěla a duchové zde zavražděných jako by obletovali zapomenutý svůj hrob.

Král Václav zaražený, bez pohnutí těla, pevně upřeným okem patřil na věž, a jakési trudné myšlenky přeletovaly v duši jeho; kat ale, zpozorovav ustrnutí jeho, usmíval se obyčejným smíchem svým; zrakové však jeho ještě o mnoho smutněji svítili, než na kamenné stezce při spádu pacholka, i hlasitě bylo slyšeti skřípení zubů jeho.

Zavzněla trubka jinochova a vězného na Křivokladě odpověděla trouba; vrátný zjevil se na baště nad branou a ouzkým okénkem zněla otázka: „Kdo jest?“

„Nový hradní a – bývalý král!“ zvolal starec.

„Hned!“

Hlasitě se zachechtal kat; král Václav skřípal zuboma. Vrzaly stěžeje těžkých vrat, otevřela se brána, hradní a syn jeho s králem, katem a dvěma jezdci vjížděli ve hrad. Ostatní se Stivínem vraceli se ku Praze. V tom nad mlhu krvavé vycházelo slunce a řada oken hradních planula v červené záři. Mlha se tratila nakvap.

Příchozí na Křivokladě u druhé brány opět sečkati museli; – po malé chvíli spustil se zdvihací most, a ouzkou věžní branou, nad nížto český v znaku hrdě se spínal lev, vstoupili jezdci ve veliký hradní dvůr. Řad zbrojnošů stál ve zbrani uprostřed dvora; u vchodu na pravém křídle, nad nížto budoucí byl králův byt, chodily dvě strážce. Vyjedše na nádvoří, slézali s koní; vysoký silný muž v čele zbrojnošů přikročil blíže, a co zatím jiný kata odepial, odejmul mu tento široký meč, a rytíři starému, který s vězny přijel, jej podáváje, pravil: „My jsme vás dříve očekávali, pane rytíři!“

„Mlha nás zavedla,“ odpovídal tento.

Kat, teď teprva spatřiv meč svůj v ruce rytířových, rychle sáhnul po pleci, a zpozorovavšímu, že mu meč schází, třásla se každá žíla po celém těle. Výraz očí jeho, jakkoli černé a jasné byly, vždy býval smutný; teď však jakás náramná tesknost a touha se strachem smíšená z nich vysvítila.

„Kde jest můj byt?“ táže se král.

Rytíř: „Váš obyčejný, kde jste přebýval, kdy se vám ráčilo královský tento hrad navštěvovati.“

Král (se zatajenou zlostí na kata ukazuje): „Tento půjde se mnou?“

Rytíř: „Ano; váš to společník.“

Král, opovrženlivě na odpovídajícího se podívav, kráčel ku vchodu na pravém křídle. Kat, rytíř a vůdce zbrojnošů s dvěma společníkoma následovali. Vysokým vchodem vešli v malý těsný dvůr; naproti nim lidomorna, v pravo i v levo nízké, železem pobité dvře k podzemním žalářům, v pravo nad těmito hradní byla kaple. Nad nimi na dvou sloupech spočívala ouzká pavlač při chodbě bytu královského, ku kterémuž v pravém úhlu nazad kamenné schody vzhůru vedly. Po těchto vyšedše nahoru, král s katem odešli v pravo za železnou mříží, která se ihned za nimi zavřela; dva zbrojnoši zůstali státi při ní, rytíř s vůdcem zbrojnošů kráčeli rovně před sebe k obydlí svému.

U prvních dveří na chodbě zastavil se král; kat, očekávaje poručení králova, zastavil kroků také. Václav, pokynuv rukou, vešel do pokojíka svého, kat kráčel dále k bytu zvláštnímu.

Pokoj králův byl velký, čtverhranný, růžovými čalouny ozdobený; při malém výklenku kryla černá záclona mramorový jednoduchý kříž a před ním černě potažené klekátko. Uprostřed stál silný, dubový, řezbou ozdobený stůl a tři též takové stolice. Dvě prostranné okna poskytovaly výhledu v rozlehlý dvůr a naprotější hory; v pravo byl vchod v ložnici králova. Vstoupiv v obydlí své, klekl král před kříž ve výklenku, a podepřev hlavu na obě dlaně, tak jako by beze smyslu zůstal bez pohnutí až do poledne, ani panoše jídla přinášejícího si nevšimna; před duchem jeho dlel strašný obraz lidomorny, jak mu ráno před oči vstoupil, a strašlivé myšlenky budily vrásky na čele jeho.

Odpoledne, as ke třetí hodině, probudil ho hlas trouby a brzo nato dusot koní a hlučné ve dvoře vítání ze snů strašných; rychle přikročil k oknům. Krásná ženština vjížděla s provázejícím ji sborem zbrojnošů ve dvůr, rytíř starý i syn, pomáhající jí s koně, objímali ji. V tom vstoupil v sednici králova panoš, chtěje se stolu odklízeti.

„Kdo jest tato?“ táže se král.

„Nynějšího hradního dcera; přijíždí z Prahy,“ rce tento.

„Co dělá kat?“ táže se opět onen.

„Stojí,“ vece panoš, „na pavlači s založenýma rukama a nepohnutě hledí na lidomornu.“

„Již pojedl?“ ptá se Václav dále.

„Ničeho nepřijmul,“ odpoví panoš.

Král kyne rukou. Odejde panoš, a Václav dlouhým krokem chodil z jednoho kouta sednice k druhému; bezvolně přejela pravice obličej zasmušený.

U večer opět přistoupil k oknu. – Hradního rytíře dcera přecházela po dvoře; právě obrátila oči vzhůru ku královým oknům a pohled její jevil smutek a milostnou touhu. Král přistoupil blíže, ona však poznavši krále, zmizela ve vchodu pod bytem královým. V tom panoš vkročil do pokoje královského.

„Co dělá kat?“ bylo první slovo krále. Nato přísluhující „Ještě na svém místě stojí,“ odpověděl panoš. Král pokyne.

Odejde panoš a Václav opět krokem dlouhým přecházel sednici.

Přišla noc, – blízkot' půlnoc, – v královém pokoji ještě slyšeti zdoluhavý chod. – Václav posud nespal. V tom se mu zdálo, že lehký před pokojem svým slyšel šumot; – rychle vykročil ven, a jako by temný stín mihlo se něco s pavlače oknem po chodbě k bytu katovu a u sednice katovy závory temně kleply. Václav vystoupil na pavlač.

Byla krásná jarní noc; ouplný měsíc právě nad lidomornou vystoupil ze šerých oblaků a slzavá jeho zář stříbřila břízu, jejížto větve na přístřeší lidomorny tajemným šveholily šeptem. Po celém hradě hluboké panovalo ticho, jaké se rozloží stěnami temných žalářů, k nimž po obou stranách ouzkého dvorečku železná vedla dvířka, kdy katův povětrím zahvízdne v nich meč a bezživého v zapomenutém koutě zakopají vězně; jen v stínu lidomorny uhnížděný doupnák truchlivou nad hrobem zavražděných časem krátkou zastonal píseň. Zhluboka pod hradem šuměl červený potok a odlehlý jednozvučně klepal mlejn. Z dálky hučela Berounka.

Opřený o zábradlí pavlače hleděl Václav v jasně lunou ozářený dvorec, jehožto zdě kolem vyhlížely co ohrada pustého hřbitova. O sloup, na němž pavlač spočívala, stála bílá ženská postava podepřena; jak se králi zdálo, hradního to byla dcera, která, po chvíli se zdvihnouc, na schodech hradních zmizela. V tom jako by bílý stín se mihl okolo železné mříže chodby královského bytu, a jakýsi jemný hlas: „Ó králi! – Dobrou noc!“ tajným pravil šeptem; – hned nato s vysoké bašty hlásný opovídal půlnoc.

„Dobrou noc!“ opakoval si král, přes ouzký dvůr hledě k lidomorně, a opět jako by s ousměchem někomu děkoval, „dobrou noc – půlnoc!“ k věži žalářní pokynul rukou. „Co tato dívka –“ hovoří dále sám s sebou, „proč bloudí tak pozdě hrůzy-plnými kouty dvorce toho? – Proč touhyplným k oknům bytu mého zírám okem, chodila včera po hradním dvoře? – Či mne zná již dávno? Či mne miluje? – Či možno mne milovati? – Milovati!“ – povzdech hlásitě; jakási hluboká bolest víc a více svírala srdce jeho, a pohřížený v trapné myšlenky, jednotlivými časem trápení své projevoval slovy: „Mne milovati?– kdo mi rozumí? – ani já sám sobě! – Komu lze pocítiti bolest se mnou, jaká ouží prsa má? – Či jest možno, by někdo, neporozuměv mi, milovati mne mohl?“

Po dlouhém mlčení, co zatím mysl jeho po jiných bloudila věcech, opět, navracuje se k hlavní, útrobu jeho ustavičně pronikající myšlenky, na kterouž jej každé přivádělo pomyslení, mluvil dále: „Já jsem věznem – králem – věznem. Proč mi to divné jest? – Kdy král měl svobodu, – kdy člověk ze svobodné těšil se vůle? Krvavým, ty lidomorno, náhrobkem jsi bezvůle mojím důkazům! O že mi bylo králem kdy býti, že mi bylo lze“ – Opět hluboce umlkl; kolem ticho, jen doupnák opět stonání své mísil ve vzdálených vod tajemné noční lkaní. Z hlubokých po dlouhém čase probudil se myšlenek, a složiv ruce na prsou, hlasitě „Ó králi! dobrou noc!“ povzdechl.

„Ó králi! dobrou noc!“ zavznělo blízko něho, a narychlost se obrátiv, spatřil kata s rukama založenýma za sebou stojícího; oko jeho nepohnuté zdálo se v neskončenou hleděti dálku, a tvář černě zarostlá skvěla se křídobíle v paprslku vysoko bloudícího měsíce.

Uvyklý na takovéto kata svého chování, krácel Václav beze slova promluvení v byt svůj. Oblečený vrhl se na lůžko své; než žádný poklid dadoucí sen nesevřel víčka zraků jeho a žádná dřímota nezaplašila žely nespokojence. – I kat přikročil k odchodu, a pokyna rukou k bytu hradního: „Milado!“ – s obvyklým úsměchem, „bludná života mého hvězdo! dobrou noc!“ polohlasně pravil a volným krokem tratil se v mrákotách chodby k obydlí svému.

Tak všecka jednání, všecky vlastnosti obou sobě se podobaly, ano celá povaha jako krále, tak i kata sobě rovná a stejná se býti zdála, a přece jak původem svým, taktéž i sama v sobě daleko povaha králova byla rozdílná od povahy kata jeho. Oba sice náramně byli vášniví, s tím však rozdílem, že matka již, vztekem přemožená a znemocnělá jej porodivší, vášnivosti královy se stala příčinou; kdežto náruživost katova ne tak přirozená, jako spíše navyklá byla. Oba sice stejně hluboko myslili, oběma sice jedna a jediná smutnosti a truchlivosti, jakož i touhy jim samým neurčitě byla příčina; přece však různými myšlenky jejich dříve a dlouho bloudily stezkami, než u jednoho stanuly cíle. V mnohém však ohledu zcela od sebe se lišili. – Tak u příkladu král Václav ničím považoval královskou svoji hodnost, ano on se takofka štítil důstojnosti své, maje ji za příčinu jednání a činů svých a ztud vyplývající nespokojenosti; pročez i sám časem hleděl se zprostiti a zbaviti povýšenosti své, ačkoli nikdo jiný vnešenost jeho ani dost málo uraziti nesměl se opovážit, neb tenkrát vztek jeho nejvyššího dosáhl stupně: co zatím naproti němu kat se podobal, jako by hluboko kleslý toužil z nehodných jeho okoličností vytonouti navrch, k žádané vyvýšenosti; a jakkoli ohavnými život jeho zprzněn byl činy, přece časem, jako by navracený někdejší mladosti své byl dnům, myšlení a jednání jeho vážnosti a vnešenosti do sebe, ač vynucený mělo ráz, co Václav k podlému a sebe nehodnému jednání z prv udalých příčin se nutil; a jak Václavovi královský, tak tomuto podlý jeho stav zdál se býti základem ustavičného smutku a neustálé traplivosti, jakou mu ničím

nebylo lze zaplašiti; ano usilování katovo veselým se zdáti, jen tím více hrůznost citů jeho vyvyšovalo.

Tak rozdílné namáhání jejich buďto snížit se, buď povýšiti, jen v tom srovnávalo se, že marné bylo; ačkoli příčina nezdaření jednoho pouze jen v osobě, marnost druhého v osoblivé povaze i okoličnostech záležela.

Taktéž dále kata roznícená ke všemu jednání pudila obrazotvornost, která rozličné v ducha jeho vábivší přeludy, pro náramnou živost svoji dala mu takovéto sny za jestotu a opravdovost považovati: kdežto Václav spíše rozumem se řídil; ačkoli – sestaviv sobě úsudky, jakéž právě pravými býti uznával – k uzavření a jednání se nechal přivesti, kteréž ihned nato – jiné, předešlým zcela odporné, teď však proti oněm za pravé považované úsudky v uzavření nové sosnovav – jakoby nepravé a nepředložené buď proklínal, buď oplakával, jak právě anebo ve vzteku, anebo truchlivosti cit v něm byl mocnější. Původ jakož i velikost takovéhoho povah jejich rozdílu z dalšího příběhu pokračování snad zřejměji bude vysvítati.

III

Co? rozpogodzić czoło, pażiu? to tak snadnie.
Idę, całą godzinę strawię przed zwierciadłem.
To łatwo twarz ułożyć. Uśmiech gorzki twarzy
Nie jest owocem cierpień! igraszka dziecinna
Twarz moja była niegdyś jak dziecka niewinna,
Będę się śmiał jak dziecko, co o świecie marzy.
O! pażiu, łatwo zatrzeć na czołe te rysy?
Tak jak na pergaminie zaloty pisane
Można przemazać! zetrzeć, nowe kłaść napisy.
Przemażę pismo czoła – zniknie przemazane.

Slovackiego *Maria Stuart* akt III., sc. II.

Ranní pára obejmala opět hrad křivokladský, zdaleka opět volala kukačka. Král Václav stál u okna, rozlehlý přehlížeje dvůr a pozoruje pacholky, kteří u kašny, šesti topoli obsazené, nabírali vody v kovaná vědra k napájení koní. Tvář jeho byla vyjasněná, a následkové nevyspání v prošlé noci, jakožto něčeho obyčejného, nebyli k pozorování. Pevným krokem

několikrát přešel sednici, a pak chopiv se šňůry v úhlu pokoje visící, silně zazvonil. Brzo nato k němu vešel páže.

„Slyš, dojdi pro mého kata,“ poroučel král, „ať narychlo přijde ke mně; ale smutek svůj ať zanechá doma, že bych přál jasné viděti čelo jeho, bude-li čelo k spatření.“

Panoš ukloniv se odcházel.

„Ještě jedno,“ volal král. „Až vyzveš kata, přines velikou konvici vína a dva koflíky.“

Páže odešel; hned ale nato vstoupil v příbytek katův. Tento ležel úplně oblečený na příčnách při vlhké zdi; jedna ruka loktem opřená podporovala hlavu, prsty její hluboko byly v kadeřavých vlasech zatknuty; oči měl pevně sevřené, hubu polootevřenou; celá postava jeho zdála se mluviti: „Nech jej spáti“ atd. Z obličeje, ačkoliv plamenné oči byly zamknuté, jakási hrůza vycházela. Páže, pohledem tímto překvapen, po celém těle se třásl.

Po chvíli se zmuživ, temným hlasem: „Kate!“ promluvil.

„Kdo mne volá?“ táže se tento, neotevra očí svých, jako by ze spaní se ptal.

„Král Václav,“ odvěce páže, „žádá míti tebe při sobě. Mám přinéstí víno.“

Kat pootevřel oči a tím hrůzný dřívě obličej výraz hlubokého smutku na se přijal.

„Václav – víno?“ tázal se kat, jako by, z hlubokých snů se probíraje, chtěl se zpatovatí.

„Ano,“ odpovídá páže; „ne však smutný žádá král viděti obličej, nýbrž jasnou tvář a vrásků prosté čelo!“

„Ah! tak?-Tot’ jest lehké, právě jsem o tom přemejšle!“ zasmál se kat, obličej rukou přejeda, a smích ten předešlou tváří jeho navrátil hrůznost. Odcházející panoš chvěl se po všech oudech. Za mříží, na chodbě k bytu hradního, potkal se s Miladou, domnělou hradního rytíře dcerou.

„Tys byl u krále?“ promluví naň tato.

„Ano; poroučel si konvici vína,“ odpovídá panoš.

Ty se třeseš? Čeho se lekáš?“ v tušení ptala se dále třesoucím hlasem.

„Přicházím od kata,“ odvěce panoš a popisoval ji chování jeho. „Já ho ještě nikdy tak neviděl,“ vypravuje dále, „obličej bledý, černé vlasy rozervané, hrůzný, zimný v bledé tváří smích, výraz řeči podivné...“

V tom volné po chodbě rozléhaly se kroky, Milada pokývla pažeti; on umkl.

Kat se blížil – ruce maje na prsou složené, oči v zem upřené – zdoluhavým chodem k bytu královu. Předě dveřmi královské komnaty zastavil se, přešel rukou obličej, usmál se, pak vešel ku králi.

„Nenos žádného vína!“ rychle poroučí Milada.

„Král přikázal, musím,“ odvěce panoš.

„Tehdy až jim doručíš víno, přines mi harfu mou; jest mezi věcmi přivezenými z Prahy.“ –
„Má se státi,“ připoví tento, a brzo nato nesl velikou konvici a dva koflíky v byt játeho krále.

Když páže z pokoje králova se navrátil, s harfou okolo mříže kráčel v obydlí Milady, rozléhal se již hlasitý hovor v bytu královském. Obličejem k oknům obrácený seděl kat na dvou stolicích, lokty o stůl opřený, naproti němu Václav; kat pil kvapně.

Král: „Což dnes nedostačuje vína k veselosti tvé? Jindy při víně býváš veselejší.“

Kat se usmál.

Král (s hlasitým smíchem): „Toť jest veselé usmání; ba věru, kdybych tě neznal, musel bych mysliti, že mně k vyrazení pohledem svým chceš tropiti žerty.“

Kat se zamračil, král se smál tím více.

Rozhorlený zvolal kat: „Václave! Já jsem jen katem tvým, ne bláznem!“

Ted' se zasmušil Václav a polohlasně: „Králi kate!“ promluvil, načež se smíchem: „Kate králi!“ odpověděl kat, a pozdvihna vysoko koflík, takto ku králi promluvil: „Rci mi, králi, jestliby ti kdy bylo lze lepšího dostatí mistra popravního? – Ty pochybuješ? Tedy na zdraví moje; ať dlouho ještě stojí lidomorna a vyšehradská věž, i ať nás oba přečkají točnické sklepy, dlouho potomkům hlásající slávu naši!“

Král: „Nech takových žertů a raději mi rci, co soudíš o dceři hradního. Tys ji viděl?“

Kat: „Myslíš Miladu? Tu hradní jen klamně za dceru svou vydává; ona jest dcera Jiroše z Hradiště, jemužto hradní byl bratrem.“

Král: „Jak ty ji znáš?“

Kat: „Kluk můj, kterému královská Vaše Milost (s úsměchem) kmotrem byla, jest syn této Milady, dcery Jiroše z Hradiště!“

Král: „Jak? – A kdo jest tento Jiroš z Hradiště?“

Kat (sahaje po koflíku): „Nech jej spáti, králi! Na tvé poručení meč můj ustlal jemu lůžko ve vězení vyšehradském dne prvního máje roku 1391.“

Král: „Tak ty tedy spláceti jsi chtěl jen dluh svůj, dávaje dceři za otce syna?“

Nucené se usmíval Václav nucenému žertu, než s jakousi zoufanlivostí a hlasitým smíchem uchopil se kat pronesených slov, a opakuje: „Za otce syna!“, tiskl plný koflík v rozevřená ústa.

V tom rychle po sobě následovalo několik smutných zvuků harfy z hradního dvora. – Katovi sklesla ruka s koflíkem, seděl nepohnutý, oči daleko rozevřené pustě jiskřily, jak by v neskončenou hleděly dálku; podobalo se, jako by tyto zvuky znal.

Václav přistoupil k oknu.

Ženský hlas zpíval poslední sloku písně, jakou Čechové osvobození krále Václava II. z rukou Otty Braniborského z vězení bezdězkých před sto lety slavili, asi v následující smysl:

„Nadarmo bouře slunci hrozí
na svůj trůn vstoupil Václav král;
a pode vládou Přemyslovců
lev český v staré slávě stál!“

Oučinek písně této, jak se na katu projevil, byl strašný. Zůstal ustrnulý, zraky v nesmírném plouly smutku; spodní pysk hluboko sklesl a bílé zuby pevně přes sebe byly přeskřípeny. – Po dlouhé chvíli se zpamatoval, a zdoluhavým krokem odcházejce, sám s sebou rozprávěl: „Milado, nadarmo usilování tvoje! Kdo jednou královské zbavil se myslí – –“ V tom zmizel ve své obydlí.

Král však smysl písně této na sebe potahuje, daleko se z okna vypínal, zpěvačku chtěje uzříti, která na pavláčce, v úhlu stavení mezi bytem královským a obydlím hradního upravené z dlouhého, ve zdích zatknutého kamene, seděla; pro pilíře však a výstupky, mezi okny jeho a touto pavláčkou se nacházející, nebylo mu lze kouta toho dohlédnouti. Rychle se ohlédl po katovi, a nespátřiv jej více na místě: „Podivné, podivné!“ šeptem k sobě promluvil.

Od toho času byl kat pohledu než obyčejně jasnějšího, ačkoli veselostí, co z tváře jeho vysvítalo, jmenovati se nemohlo. Jakýsi paprslek naděje skvěl se v jindy zcela zasmušeném obličejí; v co však doufal, žádnému, ani jemu samému, povědomo nebylo. Může i býti, že, nechtěje někoho rmoutiti, veseleji, nežli kdy jindy, vyhlížeti se nutil; neboť neočekávaně-li ho někdo napadl samotného, bylť obličej jeho jakož obyčejně zsmutnělý, a teprv po dlouhé chvíli, jako při mlhavém jitru, zponenáhla na tváři jeho, abych tak řekl, deštivý vzešel den.

V každé skoro noci s pavlače při chodbě v úzký hleděl dvůr, tajně rozmlouvaje s bílou ženskou postavou; v každou skoro noc nato zněly zvuky harfy, provázejíce píseň Miladinu na osvobození Václava Druhého aneb jiný slávu Přemyslovců hlásající zpěv, jako by nynější city jeho uchlácholiti a uspati a jej k jinému života způsobu zbudili chtěly; než vždy ten samý, jako ponejprv, na obličej a chování kata měly oučinek. Strašný tento výjev na tváři jeho byl co vývrh a zbouření sopky doutnající, po kterémžto hluboké a tajemné na obličej jeho se navrátilo ticho. – Nejisté však a blízké zbouření předpovídající usmání na každý večer v pohledu jeho doutnalo, jako kdy hluboké lazurové moře v nepokojných se plíží dřímotách; ostatně za celý čas ani jediného se žádným nepromluviv slova, byl podoben hrobce, která, povrchně okrášlená i přibílená, v lůnu strašném ošklivý nicosti lidské taji výjev; neb i on násilně se usmívaje, v útrokách svých s náramnou teskností skrýval hrůzný obraz pohynulého člověčenství.

I Václav byl nad obyčej změněný; i on veseleji, než kdy jindy, teď v hlučný patřival dvůr, a zvědavost, jemu sice neznámá, jej opanovala; než vždy jen nadarmo hleděl na původ a stopu jemu podivného chování katova přijít, jakož i rovně vždy marně se dotazoval na pážeti po záležitostech Milady. Ani kat, ani páže otázkám jeho neodpovídali; kat že nechtěl, panoš že nevěděl sám, co měl vypravovati.

Jestliže však král a kat veselejšími se zdáli, tím smutnější a ztrápenější den ode dne byla Milada. Bledé vpadlé líce, hluboko ležící oko prozrazovaly tajnou a neodvratnou nemoc. V každé noci, kde dříve s katem na pavlači stojícím rozprávěla, spatřila ji stráž u železné mříže při chodbě bytu královského hořce plačící se navraceti do pokojů svých, a často harfa žel její pronášela v smutné písni. Její jednání teď jakousi tajemnost a smutnost prozrazovalo, jako dříve katovo; než co on s náramnou a ustrnutí hodnou silou snášel, toho jen takorka zdání čím dále tím více hrozilo až dosti silnou dívku usmrtiti. Ona jej milovala, či nemilovala, tak sama při sobě nemohla rozhodnouti; on jí byl protivný již pro smrt otce jejího, – strašlivé jeho činy a viny v duši její hrůzu a nenávist budily: než nesmírné neštěstí jeho, které však nikdy zcela nemohla pochopiti, soucitné při ní nalézalo srdce, jakož i náramná síla, s kterou on strastný osud svůj snášel, zbudila obdivování její, a tak cosi nevýslovného v okrese jeho kouzelnou mocí jí vždy vábilo a nutilo.

Takto na rozpacích jako strašlivou bouří zmítána, bez vůle, ba často skoro proti vůli své jednající, nenacházela žádného, kdoby jí ochranné před utonutím byl podal ruky; ano, každou nocí určitějším snad bezvolně od kata osudu svého projevením jen hlouběji vždy v hrozících vlnách zoufalství pohřížená se býti zdála. V takových okoličnostech uplynul měsíc.

IV

Ký to člun tak rychle vluny dáví,
proč tak krotne pod ním Veltava?
probůh! prázdnat' – šatlava.

Kollár

Opět bylo jitro v křivokladských lesích, a hlučně si počínali pacholci při studni na rozlehlém dvoře, stihlé topoly kolem studně v ranním se chvěly větru a zdaleka volala žežulka, kdy kat rychlým krokem vstoupil v pokoj královský. „Králi! chceš-li na svobodě

býti?“ kvapně, však šeptem se tázal. Král pochybujícím ho měřil okem. „Zde čti!“ rce tento, podáváje mu lístek od Milady v přešlé noci skrze mříži na chodbu mu tajně nadhozený, v kterém oznamovala, že dva královi věrní zbrojnošové v příští noci na dvoře převezmou stráž; že provazy, po kterýchžto jim lze bude s hradeb se spustiti, jsou pohotově; a tak že, bude-li v tom vůle králova, jim možno jest žádané svobody dosáhnouti. List tento byl nejistou a třesoucí se rukou psaný; mnohá slza setřela jednotlivá slovíčka.

Královi, po přečtení toho, co v slzách psáno bylo, radosti čili nadějí pomsty jasně se jiskřily zraky. „Tehdy opravdově budeme na svobodě? – Pak, odbojníče starý, chraň se mého soudu!“ – „Králi! mně schází meč!“ v hlubokém smutku pravil kat. – „Já se oň postarám,“ připovídal král.

Den zašel a temná se přiblížila noc; měsíc v hlubokém ploužil se mraku, těžká mlha, k outěku příhodná, obvinula utichlý hrad. Hlásný s vysoké bašty opovídal půlnoc. Jeden ze zbrojnošů na pavlač vyšlým katu a králi přihodil provaz, po němž se tiše v ouzký spustili dvůr, kde je Milada očekávala, co zatím zbrojnoš druhý v ouzkém okénku lidomorny o železnou mříži upevnil jiný provaz.

Jistě by se byli utíkající zhrozili, kdyby jim bylo lze v obličej Milady popatřiti. Bledá, hluboko vpadlá tvář byla ustydlá a polomrtvá, oko ustrnulé, a po strašném boji předsevzetí zoufanlivé se jevilo v pohledu jejím.

Již stáli na přední baště zrovna pod lidomornou. „Králi, slyš! Něco v lidomorny hlubině teskně zastonalo!“ vece kat. – „Nech stonati“, odpovídá král, již se spouštěje, „svoboda jest před námi!“ – „Králi, mně schází meč!“ praví dále kat. – „Nech mně ho na starosti,“ promluví Milada; řeč její byla zdlouhavá, vážná i určitá, však jednozvučně, jak byla pronesena, měla cosi strašného do sebe. „Žádný, neznaje cenu jeho,“ mluvila dále, „nebude se oň starati, já ji znám; meč tento opět bude tvým, pohledávej ho u mne!“ Kat bez odpovědi se spustil s hradby, za ním oba zbrojnoši.

Milada za utíkajícími se sklonila a lkala šepotem lehkým: „Dobrou noc, nešťastný! Já jsem chtěla býti andělem tvým, než příliš slabou nadpřirozená osudu tvého utiskla mne tíže; já nemohu více. Ty se vracíš v hrůzný pro tebe svět – snad brzo na stezku zoufalství. Já – půjdu spát.“ Volným, slabým krokem odcházela v hrad. V tom silně zavzní hlas trouby a hned nato pokřik: „Hoří!“ Král, kat a zbrojnoši rychle s druhé slezli bašty a hustou mlhou po hoře spěchali okolo chaloupek křivokladských v hustý les. Na druhém konci hradu Křivokladu, na levém křídle rozlehlého dvora u pivováru, právě nad malou zahrádkou vzešel oheň, a ohlížejícím se na outěku zdál se hustou mlhou šlehající plamen jen co krvavá záře kolem lidomorny vycházeti.

Z chaloupky o samotě blíže lesa stojící někdo utíkajícím vstoupil vstříc, a slyše kroky, tázal se, co troubení a hluk na Křivokladě znamená; neb z končiny této buď pro mlhu, buď pro vysoké křoví a zahýbající se kopec nebylo nic více od ohně viděti. „Hoří,“ odpověděl zbrojnoš známému hlasu. „Kam ty spěcháš, Oldřichu?“ – „Na Hyvnu s poselstvím neštěstí!“ odvěce ten. „To jsi mohl raději horem jíti,“ pravil hlas dále; „kdo jde s tebou?“ Pořád se oddaluje odpovídal hlas zbrojnoše: „Jiřík, pro jistotu!“, až neuslyšíce další chalupníka křivokladského otázky, který se v chalupu vrátil, vešli v hustý les.

Na hradě náramný hluk a zmatek panoval; na velkém dvoře někteří z pacholků vážili vodu z hluboké studně, jiní ji donášeli k hořícím stavením a ulívali plameny; zbrojnoši zdola od červeného potoka sestavili řad, a rychle z ruky do ruky plná, nahoru dolů prázdná si podávali vědra. K ránu uhasl oheň. Než ještě větší nastal zmatek, kdy panoš na pravém křídle hradu, kde se ničeho nenadáli, ohlašoval, že král ušel z vězení. Ihned, uhlidavše provazy na lidomorně, na rychlých koních pronásledovali starý rytíř se synem bratra svého, Jiroše z Hradiště, a s několika zbrojnoši utečence.

Tito, vejdouce v pustý les, ouzskou pěšinou, víc a více se nížící, v hluboký spěchali důl. Mlha, jaká na kopci nad lesem panovala, zde víc a více se tratila, takže jim lze bylo cestu rozeznati. Asi za půl hodiny přes hluboký a široký potok přišli v širokou rozsedlinu na patě vysoké hory. Zde stály čtyry stovkové duby, sloužící malé nízké chaloupce za nárožní sloupy, takže na vnitřní straně jejich jiné trámy, napříč upevněné, široké tvořily stěny; skuliny byly jílem a mechem ucpány, střecha z došků a mechu pozůstávala, nad nížto listnaté koruny dubu se chvěly v šepotání uspanlivém. „To jsme na Zakopaném,“ praví zbrojnoš; „nad námi stojí Hyvna!“ – „Já slýchával,“ vece druhý zbrojnoš, „že ze Zakopaného tajná stezka, jen obyvatelům na Zakopaném známá, hustým lesem rovně vede až ku Praze.“

„Já se na ni zeptám!“ rce první a jilcem meče svého zaklepal na nízké dvěře chaloupky. Po chvíli nato štěrbinami dveří prorážely paprsky světla a v začervenalém sloupu se táhly v dálku. Nízké dvěře se otevřely, jasná červená zář vyrazila, a s rozžatou loučí stál ve své ohromné, nyní však mohlo se říci, ochromené síle před nimi „Honza Nebojím-se.“ – Navracující se Stivín po dovedení krále od Křivokladu tou stezkou, kde král, chtěje se osvoboditi a s koněm vzhůru po kopci ujíti, rychlým obrácením pacholka v prohlubeň shodil, slyše zdola volati. „Kdo jest?“ tázal se. „U čerta, já! Dlouholi-pak zde mám viseti?“ odpovídal hlas. Stivín se přehnul přes zábradlí a v tratící se pomalu mlze poznal Honzu visícího ve větvích šípku na kolmém srázu s přeraženou pravicí, kterou až posud na šňůře nosil. – On slezl po druhé straně, a po větvích jedlí a vystupujícím kamení až k Honzovi se dostav, jeho vlastním mečem trní přesekal, které Honzu se všech stran obkličovalo; a povídaje mu, kdeby

se buď levicí, buď nohou mohl zadržeti, spolu lezli z povolna dolů, až Honza, dosáhnuv podle naučení Stivínova ramena jeho, levicí se drže při skále, nohama o ramena chalupníkovy opřený, který pod ním vždy hlouběji slízal, dostoupil země, pro trní a snětví, které v šatu jeho kolem a kolem bylo zachycené, více velikému ježku, než člověku podobný. Vysvobodiv jej tak od nebezpečnosti spádu, vzal ho Stivín s sebou ve svou chatrč, aby zde očekával úplného uzdravení svého. – Král, uspatřiv zde Honzu, nemálo se zarazil; než tento, vida krále a kata, s chladností pravil: „Králi! Chceš-li se pomstít, přepusť ránu katovi, on má jistější ruku!“ – „Nemám času se mstít; raději rci, sám-li obýváš v této chatrči?“ ptá se král.

Honza: „Než Stivín zůstává se mnou a jeho otec a společník jeden.

Král: „Co dělá můj broň?“

Honza: „Nepomůže Vaší královské Milosti více k outěku; já ho zakopal, nebyl již k potřebě.“

Král: „Zavolej svého společníka.“

V tom bylo slyšeti zdaleka jakési klepání jako vzdálený dupot koně; Honza, obrátiv se, nepředloženě velmi silně hvízdнул. Zbrojnoš však, uslyšev dusot a domnívaje se, že Honza schválně tak silně hvízdнул: „Nehvízdej, chlape!“ vzkřikl, chápaje se ho za prsa, „chceš nás prozradit?“ Než tento, popadna ho levicí, mrštil ním o zem; to však uhlídav kat a nakvap vytrh druhému zbrojnoši meč, Honzovi jej vehnal v hrud'. Velikán tento bez vzdechnutí se svalil a kat rychle šlápnutím nohy uhasil louč. V tom se blížila matka Stivínova, zbuzená hvízdnutím Honzovým, a vidouc ho umírajícího, počala náramně naříkati.

„Nevřešti, babo!“ těšil ji Honza, „což jest umírající zbrojnoš v času našem něco tak podivného?“ – „Kate, ty jsi se překvapil, toho chlapa je škoda!“ pravil král. – „Kdyby byl zasáhl tebe, byl by se nepřekvapil,“ odvěce mu Honza, „já mám dost,“ a obrátiv se hubou v zemi, počal smrtelně chroptati. Kat, od otázky, po meči svém nepromluviv slova, pokrčil rameny.

„Babo! znáš ty tajnou pěšinu odtud na Prahu?“ ptal se zbrojnoš, sbíraje se a protahuje oudy. „Znám, zrovna pod kopcem hyvenským za naší chatrčí šest kroků, pořáde nahoru proti potoku, běží rovně až ku Praze!“ pravila tato. „Ale ať jest ta pravá, a bude-li se někdo po nás tázati, zapři nás, aniž komu ukazuj více pěšinu tu, sice,“ ukazuje na mrtvého Honzu, „buď tento tobě výstrahou;“ hrozil král. Baba přisvědčila, a vedoucí je na stezku poroučel král dále: „Zabitého pacholka uvrhni v potok pod vaší chatrčí, proň jest dosti hluboký!“ Ukázavši jim na cestu, vracela se bába k své chatrčí, kde již Stivín, Jaroš a Duchoň při zabitém pacholku stáli, který hubou v zem obrácený ležel, ruku maje hluboko v písku zarytou. „Ano, ten bílý,“ pravil Stivín, „to byl král!“ – „A ten černý byl kat jeho!“ dopovídal Duchoň. „Král tedy! Jestli to on

byl,“ vypravovala navracující se baba, „poroučel abychme mrtvého vhodili do potoka, aby někdo hledající je nenalezl buď nás hrob kopajících, buď mrtvého pacholka a tudy nepřišel na stopu jejich.“ – „To se může stát!“ odpoví Stivín, chápaje se mrtvého. „Počkej,“ poroučela baba, a ze sednice přinesši kroupenku se svěcenou vodou a naznamenanví ho křížem, „teď jej pochovejte,“ pravila, a tito mrtvol pacholka uvrhli v jarními dešti rozvodněný potok, který za Křivokladem v Berounku a s touto u Zbraslavi ve Vltavu padal; a tak, co zatím utíkající nepokojní pokojnou ku Praze spěchali stezkou, blížil se Honza pokojný nepokojnou cestou po jiné straně taktéž k stověžité Praze. Pod hyvenským kopcem vzhůru proti potoku kráčeli král, kat a zbrojnoši kvapně po naznačené stezce; již se blížilo k ránu, a čím dále, čím vyše vstupovali, tím hustější obyčejná v křivokladských lesích je obkličovala mlha. Mohlo býti k páté hodině, když nedaleko od sebe slyšeli dupot koní; všickni čtyři v hustém roští ve vysoký lehli mech, a hnedle nato dva pronásledující je zbrojnoši volným krokem jeli okolo nich po silnici, která se zde tuze ku pěšině tajně zblížila, následující mezi sebou vedouce hovor.

Pivní: „Nač nadarmo máme jeti ku Praze? Já se chci vsaditi, že přes Berounku spěchali na Žebrák neb na Točník.“

Druhý: „Co škodí; však jest jich dosti, kteří jim na Žebrák neb Točník zamezí cesty.“

První: „Proč ale nadarmo rytíř nás tolik rozesílá na všechny stezky ku Praze? A po těch se máme za celé čtyry dny marně toulati a Prahu objížděti.“

Druhý: „Však on rytíř náš má své příčiny; neb dostal-li by se král na Vyšehrad, jest po nás veta: tam má ještě věrných dosti, kteří nám velmi nepřejí.“

První: „Proč ale celé čtyry dny?“

Druhý: „Proto, že se mu tak líbí!“ odpověděl mrzutě, již tak daleko, že ti, o kterýchž se jednalo, sotva už doslechli rozprávku jejich; po malé chvíli pak neslyšeli již ani dupot koní.

Ponaučení rozprávkou jezdců, umínili si po celé čtyry dny v lesích zůstati a teprv až na pátou noc blížiti se k Vyšehradu; jeden ze zbrojnošů, známý v krajině této, ponavrhł je do nějaké chatrče starého uhlíře hluboko v lese dovésti, nad nížto vysoko ve skále tajná jeskyně se nacházela, v které by bezpečně za tyto čtyry dny mohli přebývati, a rada jeho byla schválena. Bylo k polednímu, když přišli na kraj kolmé skaliny; slunce pálilo a polední pára poletovala po vrcholích vzdálenějších kopců. Z hlubokého pod nimi dolu vystupující hustý dým zvěstoval, že jsou blízko cíle. Zbrojnoš vedl je po kraji skaliny v právo až k ouzké stezce, která roštím zarostlá neznajícímu ji každému zůstala skrytou. Tak kráčeli houštím zakryti, časem s nebezpečenstvím života rozsedliny přeskakující, až asi do polovice výše skaliny přišli. Zde byl nešíroký, daleko ven vystupující trávník, na jehožto konci při skále hustý lískový keř se zelenal, jehožto větve rozhrnuje, vedral se zbrojnoš v ouzký průchod,

který do rozsedlého ve skále vedl sklepení. Pak přišed zpátky, očekávajícím pravil: „Všecko bezpečno. Chce-li Vaše královská Milost zde venku zůstat, zde jest rovně tak jisto, jako v samém doupěti; neb málokdo zná cestu sem vedoucí, nás pronásledující aspoň, jsem ujištěn, že žádný, a pro houšťku křoví nelze sem odnikud dohlédnouti. Já sejdu v důl nějaké potravvy zaopatřiti. Jiříku, pojď se mnou, abysi seznal cestu dolů vedoucí.“ Druhý zbrojnoš se vzchopil a brzy se ztratili v křovisku na právo ležícím; jen časem bylo slyšeti pod nohami jim dolů padajících kamenů hřmot. Král si lehl v stínu lískovém, kat po kraji trávníku, rozhrnuv větvi jen tak daleko, co by mohl okem prohlédnouti, díval se v oudolí pod ním ležící, kde před malou chatrčí hromada dřevěného uhlí doutnala, při které šedý starce obcházel; po nižších pod ním skaliskách přeskakovalo dvě koz. Asi po půl hodině mluvili zbrojnoši se starcem; co spatřiv kat, od kraje ustoupil a položiv se při kořenu tohoto křoví, jak se zdálo, počínal dřímati. U večer, když již slunce zašlo a jen růžové pruhy po modrém nebi, které se jasně nad nimi klenulo, zářily, vrátili se zbrojnoši s příslibenou potravou, spolu ve velikém uzlu měkký mech nesouce, kterým uvnitř duté skaliny široké přistlali lůžko. Na noc vešli král i zbrojnoši v rozsedlinu, tázaný kat, „nechce-li spat jíti,“ první na celé cestě tajemné za odpověď dal slova: „Já zůstanu pod nebem!“ a při vchodu jeskyně se umístil, opřev ruce o kolena a v rozevřené dlaň planoucí položiv čelo. Tak přešla noc; tak přešel den a opět noc, tak minul čas, až čtvrtý nastával den.

Bylo jasné jitro; zhluboka ozýval se ranní zpěv starce, který se v hučení potoka a zpěv pernatého sboru mísil. Všickni čtyři stáli na trávníku před jeskyní, a král vysílal Jiříka ku Praze, aby prohlédnul, jestli volný bude vstup na Vyšehrad; o příští půlnoci však měl se zprávou opět k nim pod Vidovlou přiraziti, kde jej všickni očekávati příslibili. Jiřík odešel; po půl hodině viděli ho skrze větvi pokraj trávníku hlubokým dolem ku Praze odcházeti a u večer za ním tou samou postupovali cestou.

Nebylo daleko od půlnoci, když stanuli pod Vidovlou. Noc byla dosti jasná i mohla příjemná býti, kdyby hustě padající rosa, jejížto krůpěje v měsíčním světle kolem po větvích jasně se skvěly, nebyla působila chladnost. Vltava rozvodněná silně hučela; břehy její daleko byly přelité, nebo voda po lučinách rozlitá dosahovala až k patě broubicích po levé straně břehy její pahorků. Přes větve křoví, za kterým stáli, dobře bylo viděti Vyšehrad, ano i věže některé nové Prahy, pokud ji viděli, lehce mohli rozeznati. Sotva odbila půlnoc, slyšeli blížíci se kroky a po chvíli mluvili s Jiříkem na ustanoveném místě. Král stál vpředu, opřený o přeražený strom, za ním Oldřich s vytaseným mečem, a kat rozšlapoval kapky rosné a kvítky spolu několik kroků vzdálí po patě hory.

Král: „Jest přístup k Vyšehradu volný?“

Jiřík: „Všude jisto až k Vyšehradu; jak ale na hradě, nevím. Na břehu čeká člun s dvěma vesloma, na kterém nám lze na druhou stranu se přepraviti.“

„Tedy pojďme,“ vece král. Za čtvrt hodiny byli u břehu a v malém člunu plovali po řece. Oba zbrojnoši veslovali, král seděl uprostřed, vpředu stál kat se založenýma rukama, nepohnutě hledě na slavné druhy Přemyslovců sídlo.

„Krásná noc!“ rce Oldřich, „tak jasno, jako za dne; měsíc, ač již z ouplňku vyšel, svítí jako rybí oko.“

Jiřík: „Jak se obráží jeho zář o zlaté báně Neklanky, a v oknách královských pokojů jest světlo; hled', jak se třpytí, jak by nás slavné v nich očekávaly hody.“

Oldřich: „Viz, jak v hrobni kapli doutná věčná lampička, jak by chtěla uhasnouti.“

Jiřík: „To se ti zdá, poněvadž ve vodě kolem nás takové množství hvězdiček pluje, kterýchžto světlo se v oku tvém jasněji míhá, než světlo lampy. – Lampička hoří čistě.“

Oldřich: „V strážnici nad branou hoří oheň plamenem na kamenném ohništi. Brr – však je skoro chladno; tam se ohřejeme. Podívej se, Jiříku; mně se zdá, že se stráže na hradbách scházejí.“

Jiřík: „Ano, máš dobře, zrovna nad skalou při kapli. Není dobře k rozeznání, mnoholi ; jsou v stínu kaple. Teď jeden vystoupil ve svit měsíčný a ukazuje – hou – ký čert to jest?“

Člun jejich na něco vrazil a byl by, jsa příliš ouzký, málem se překotil. Oldřich se sehnul k vodě a nějaký mrtvol plynul při člunu jejich. „Ať jsem čertův, tu je Honza Nebojímse,“ zvolal. „Jak ten sem přichází? – To ho časně voda vyhodila.“

Král povstává, přehnul se k té straně. „Na mou věru, – tent' jest mi pořade v cestě a hrozí mi i po smrti zkázou.“

„Po jeho, čili po tvé?“ promluvil kat s obyčejným úsměchem poprvé za čtyry dny; král neodpovídaje, poroučel: „Oldřichu, zadrž; a vyvlékněte ho s sebou až na břeh, aby došel pokojného hrobu.“

Jiřík: „Slavný pohřeb má, věru; v tichém, zrcadelném toku Vltavy...“

Kat „Nehoří mu světlo kolem hlavy velmi jasně?“ tázal se, usmívaje se dle obyčeje.

Oldřich: „To ne, ale Vltava mu nák slavně hučí pohřební píseň.“

Král se chvěl hrůzou.

Na vyšehradských hradbách hemžilo se množství zbrojnošů, ukazujících na řeku. „Ký to člun tak rychle vlny dáví?“ zněla otázka. „Kýž, než toho, kteréhož očekáváme; pod kýmž by tak krotla Vltava?“ byla odpověď. „Znáte toho, co stojí vpředu člunu?“ volal hlmoz. „Dobrou noc, pánové!“ pravili jiní, ukazující vzhůru ku královským pokojům. „Již jsou na břehu!“ znělo po chvíli, a celé množství hrnulo se ke bráně.

V královských pokojích při naplněných číších a hluboce dohořelých svících seděl řezník Štípek, od spiklých měšťanů pražských prozatím ustanovený setník na Vyšehradě, a s ním spolu měšťanosta a konšelé pražští. „Již jest po půlnoci, bude čas k spaní,“ pravil Štípek. „Ano,“ odpoví měšťanosta; „mně zapadají oči, ani nevím, jak se do Prahy až dolů dostanu.“

Štípek: „Dnes zůstanete na Vyšehradě spáti.“

Měšťanosta: „To víte, že nerad zůstávám na Vyšehradě, obzvláště spáti.“

Štípek: „Dnes musíte.“

Měšťanosta: „Tedy ještě jednou, pánové, na zdraví Prahy!“

Všickni: „Ať žije Praha!“

V tom zdola slyšeti hlas trouby, vítající krále, a křik: „Ať žije král!“ rozléhal se hradem; po chvíli se rozlétly dvěře, a král, kat a hluk zbrojnošů stál před uleknutými. Štípka, měšťanostu a konšely odvedli ve vězení pod Neklanku; a po celou noc hluk a trubení z Vyšehradu hlásalo hrůzu spiklým měšťanům a příchod krále věrným jemu, kterýchžto se do rána velké množství sešlo kolem hradu, pod nímžto Oldřich a Jiřík pro Honzu Nebojímse hluboký kopali hrob.

Jestliže Jiřík pohřeb Honzův, na řece slavným jmenoval, mohl se teď veselým a hlučným pohřbem nazývati; neb příchodem královým přilákané množství u veselém zpívání a provolávání se hemžilo v polosvětlu temně doutnajících pochodní kolem nového hrobu, v kterém Honza Nebojímse, ještě nad obyčej jeho chladnější, měl spočívati.

V

Jede rytíř lesem, jede
na koníku vesele.
„Co se rdí ty hory šedé?
Proč jedeš tak nesměle?
Aj koníku,
můj vraníku,
proč jedeš tak nesměle?“

J. J. Marek

Čtvrtý den vycházel nad Vyšehradem, co král v něm opět přebýval; přes celý čas bylo hlučno a veselo v královském sídle, neb co věrní královi pánové a rytíři Václava uvítat na

hrad přicházeli, i sprostý pražský lid, milující krále svého, hlučně se shromáždil na zápraží hradu, vesele provoláváje zdraví královo.

Kat po celý ten čas nebyl k spatření; zdálo se, jako by se opět nanovo byl zcela změnil a jako by čas tento byl přechodem k jiné ještě větší změně.

Čtvrtý den vycházel, v hradě ještě bylo ticho; růžové červánky vystávaly za vršovickými pahorky a zlaté obláčky poletovaly před doutnajícím brunátnou branou jitra. Vltava se kouřila v ranní páře, a za vodou ležící dvory, zahrady a hory buď v růžové záři se skvěly, neb v modravém šeru se tratily, jak buď k východu, buď v stín obrácené byly. Ze zlichovské kapličky, na skalce nad řekou, zvěstoval zvonek svítání, kdy dva zbrojnoši na východním nádvoří vyšehradském se sešli. „Dobré jitro!“

„A, dobré jitro, Beneši!“ pravil druhý; „kam dnes máme jeti, jak poručil král?“

Beneš: „Na Křivoklad; kat včera o to dal žádati, žádný neví proč. Či snad ty víš, Jetřichu?“

Jetřich: „Bezpochyby se chce mstít na těch, kteří ho tam ostříhali; proto musí sto zbrojnošů s sebou. – Ale proč je teď tak podivný?“

Beneš: „To je lehce k uhodnutí – dávno neviděl krev; až uzří krev, kterou sám prolil, bude takový, jako bývá vždycky. On obyčejně bývá podivnější; poněvadž ale na předešlé chování jeho jsme uvykli, přichází nám teď podivnějším, než jindy.“

Jetřich: „Já mám poručeno za svítání zbuditi krále, aby časně se mohlo vyjeti. Zbrojnoši jsou připraveni.“

V tom přikročili k ouzkým kamenným schodům ve zdi hradební a po těch vyšli na výstupek hradby k východní straně, kterýž tak byl zrovna nad párou Jezerky vyvýšen, že spadlo-li co s něho, právě do Jezerky muselo padnouti.

Šero se ploužilo rozlehlým polem vršovickým, za pahorky ale silně se rozednívalo. Chaloupky, za nimiž jasně ranní záře doutnala, roztroušené po východních kopcích, tvořily před zlatou branou jitra ostré černé stíny, jako by přístrachy stály na strážní prchající noci.

Jetřich: „Již silně svítá; bude čas krále zbuditi.“

Beneš: „Já půjdu ostatní svolat.“

Beneš odešel a Jetřich na polní roh zvučně počal troubiti ranní píseň.

Pahorky východní slabě odpovídaly a zvukové rohu i ohlasu mísili se hustým šerem dolů a ploužili se v sladkém souzvuku po utichlém hradě, budíce obyvatele jeho z ranních snů letních. Brzo nato bylo hlučno po hradních dvořích, a než slunce denní dráhy své dostoupilo střed, byl král, provázený katem a některými věrnými pány, s nimiž sto zbrojnošů jelo, blíž Křivokladu.

„Krásný den,“ mluvilo se ve sboru pánů.

„Příliš parný,“ odpovídal jiný; „na noc dostaneme bouři.“

První: „Jen aby nás nedostihla na cestě; král chce dnes ještě zas býti v Praze.“

Druhý: „Nevím; vzdálené hory se v parném poledním slunci třepetají, jako by v rychlosti padaly a zas vystupovaly; – to nepředpovídá nic dobrého.“

Třetí: „Jakýž to smutný pohled poskytuje těm horám tento třepetavý zásvit! A ty lesíky na jejich vrcholích, co zatím ostatní jich díl holý jest, činí je podobny nevěstě pod věncem plačící.“

Druhý: „A toto smutné ticho v hlubokých lesích; všecko ptactvo se před parnem kryje.“

Třetí: „To mrtvo. Všecko klesá vedrem, spařeno.“

Čtvrtý: „Kdo smutným okem třeba ve svět veselý hledí, tomu, jako skrze truchloroušku vše jenom smutně vyhlíží, také svět jenom truchlivý spatřuje. Já dnešní den chválím; mně je veselo. To jasné slunce, to chvění hustých stínů stovčkových dubů po obou stranách silnice, sem tam výhled pasekou na vzdálené hory a v klínu jejich sluncem se bělající jednotlivé dvory: – to všecko že smutně vyhlíží?“

První: „Ne to mi smutné přichází, co jest, alebrž co bude a co nám tento výhled připovídá.“

Čtvrtý: „A co připovídá?“

První: „Večerní bouři; může býti, že ještě nám na cestě.“

Čtvrtý: „Veselou bouři! Proměnu v jednotejném trvání pokojných dní. Já neznám nic veselejšího. Toto dmutí a shlukování se černých mraků, které se k zemi blíží a blíže snižují; tyto bílé pružiny v nich, ten zábřesk blesků, hřmot a hluk hromů dálnými horami opětovaný, nato slavné ticho, hučení rozčeřených vln po rozvodněné řece a pak to občerstvení všeho stvoření.“

Druhý: „Nevím, může-li bouře jakákoliv bouří veselou slouti; tato těsná úžina, v které se naše země mezi shluklými mraky, pro které nelze nebe dohlédnouti, plouží, doléhá na strachující se prsa, jako by je i s koulí země v sevřeném klínu chtěla rozmačkati; ty bílé pruhy po černém mraku, co bílý kříž na příkrovu rakve.“

První: „Hle, kůň katův jak začíná smutně sobě počínati, jako by jezdcovo zasmušení i koně nakazilo.“

A opravdově kůň katův, který s králem o několik kroků napřed jel, počal velmi truchliv býti; sklopil hlavu, a svěsiv uši, lehkým, zdlouhavým krokem šel odtud rozšířenější cestou.

Čtvrtý: „Což divného! Parnem umdlený touží po nápoji; mně samému to rozpalující slunce počíná obtížno býti. Půda pod nohama koní musí býti co dláždění pece rozpálené.“

Třetí: „Slyš! Co to? – Tak smutně a slavně!“

V tom se blíže nich zdlouha na veliký zvon bilo, třesoucí smutný hlas snesl se nad lesy křivokladské a v parném slunci třepetající se hory opětovaly zvuky truchlivé. Brzo nato slyšeli smutný souzvuk trub a po malé chvíli vjížděli v otevřený hrad křivokladský. Jediný zbrojnoš stál na rozlehlém dvoře; pohřební zpěv vycházel z hradní kaple.

„Kde jest hradní rytíř?“ rychle se tázal král zbrojnoše.

Zbrojnoš: „Hned po dosažení zprávy o Vaší královské Milosti příchodu na Vyšehrad ušel se strejcem svým i s ostatními zbrojnoši; jen několik Vaší Milosti věrných s nemocnou Miladou zůstalo v hradě.“

Král: „Co znamenají zvuky zvonu?“

Zbrojnoš: „Pohřeb Milady.“

Král se rychle ohlédl po katu, ale jen pánové jej provázející se sborem zbrojnošů stáli za ním v dlouhém řadu. Král vstupoval po schodech vzhůru ku kapli. Na pravo byl vchod k jeho druhdy bytu, v levo do kaple hradní. Před ní byla vysoká prázdná síň, uprostřed ní stál kat se založenýma rukama, nepohnutelný co socha kamenná, upřenýma očima hledě otevřenými dveřmi v kapli hradní.

Kouř rozřatých pochodní valil se vždy vyšším a vyšším klenutím po kapli, a kouřem tím světla pochodní co požáry pozdního večera a plamínky svící co hasnoucí hvězdy šerými mrákotami vyhlížely; černě oblečené postavy se jako duchové míhaly dýmem tímto. Uprostřed, právě proti malému oltáři Zvěstování Panny Marie, stála rakev otevřená, v ní bíle oblečená ležela Milada; na hlavě měla věnec z bílých růží, které však uvadlé a opadalé již jen jednotlivé po obličejí nad sebe bělejší roztrušovaly listy, po levé straně její ležel jí na srdci katův meč. Podle rakve stálo víko, na kterém dle poslední vůle její bílým, velikým písmem: „Ó králi! – Dobrou noc!“ bylo napsáno. Na hlavním oltáři za hustým dýmem hořelo kolem obrazu, řezbářským dílem zhotoveného, který svatou Trojici představoval, veliké množství světél až nahoru k soše vzkříšeného Pána Krista, kterážto socha hustým, černě tkaným závojem byla přikrytá a zahalená. Nade všecko však jasnější byl obraz svatého Václava pestrými barvami vypálený ve skle okna, o které se parné slunce opíralo; pod ním byl nápis: „Přemyslovec.“

Na obraz tento šedým kouřem hledělo upřeně oko katovo; sotva však král, vstoupiv do kaple, chtěl se k rakvi blížit, přikvapil kat dlouhými a rychlými kroky až k samé rakvi, a užřev meč po straně mrtvé Milady a jej uchopiv, tiskl ho k srdci.

Pohled jeho byl nadobyčejně strašlivý; zraky jeho nejvyšší smutek, ostatní tvář zoufanlivé usmání jevily; vlasy vzhůru mu vystávaly, a ponejprv bylo viděti jeho vysoké velebné čelo, po němžto veliké krůpěje potu se lily; čelní žíla byla velmi naběhlá a ruce na meči bezvolně

sice, ale tak silně a pevně sevřené, že by žádnému nebylo lze rozevřítí je. On chtěl mluvit, přeskřípené však zuby mu v tom bránily; jen opět dobytý na kvapně se zdvihající prsa přitiskuje meč, z hluboká prsou šeptal, takže slova jeho zněly co daleká bouře: „Meči! Obraze můj!“, a vztyčiv se i s náramnou rychlostí vyskočiv z kaple, chopil koně svého a ujížděl z hradu.

Král zvolna sejmul bohatou, peřím ozdobenou čapku, a zahaliv se v podaný sobě černý plášť, zůstal nepohnutý státi, co zatím ostatní jej provázející staročeskou pohřební píseň zpívati počali, kterýžto samými mužskými hlasy pronesený truchlozpěv temné zvuky trub provázely.

Daleko zpěv tento ještě slyšel kat za sebou; brzo temněji, brzo hlasněji zněli zpívající hlasové, a dutě se v to mísilo povolné na zvon bití a trub hlas truchlivý. Ba hlasitě a temně kat sám k sobě, rukou silně přítom pohybuje, mluvil slova beze všeho smyslu a spojení, často až dětinsky sobě počínaje.

Tak spěchal letem ku Praze. Dlouhým skokem cválal černý jeho kůň s nově nabytou bujností; červený plášť v parném paprslku poledního slunce co požár ohnivý dmul se daleko za ním, a černé prosté vlasy jeho syčely ve větru horkém, který tamto za vzdálenými horami jednotlivé přenášeje obláčky, zachvíval zde stíny dubů po obou stranách silnice. Byl to hrůzosměšný výjev, jenžto se nejlépe k obyčejnému usmání katovu přirovnati dal, jehožto nynější zbouření podivnou, však pro povahu jeho, běda jemu, jen krátkou připravovalo změnu.

VI

Což na věky se zamknou
brány tvé, ó ctnosti velebná,
člověku, vykročil-li kdy z nich?
Zdaž nemožno mu na cestu vyniknouti
z které již se byl vyšinul?

Angelína od Turinského

Tu, tu něco časem pokryto,
co se k světlu vyjevení blíží.

Tamtéž

V síni královské na Vyšehradě doutnalo ve vysokém, mramorovém krbu narovnané dříví a osvětlovalo temně rozlehlou, čtverhrannou síň. Naproti dveřím pod bohatými koberci stál na dvou stupních vyvýšený trůn králů českých, od něho v pravo i v levo sedadla pro stav panský. Po levé ode dveří straně byl krb, po pravé pak čtyři okna, z nichž bylo na krajinu za Vltavou ležící viděti, teď v temné noci roucho zahalenou. V každém úhlu síně stála vždy socha jednoho z Přemyslovců, celá v brnění rytířské zahalená; dlouhá dvě péra, jedno vždy bílé a jedno červené, plápolala s přilbice jedné každé, a bledí obličejové postav královských z otevřených vyhlídali hledí.

Po pravé straně trůnu, v levém koutě, stála socha Přemysla Otakara, v pravém socha vojedy Vladislava, který Otona, jehožto socha po levé straně trůnu stála, r. 1111 na Křivoklad dal zajmutého zavézt, a teprva r. 1115, podaroval ho velkým dílem Moravy, na svobodu propustil. V posledním úhlu pokoje stála postava Václava Třetího, kterýž roku 1306 v Holomouci oukladně zavražděný, byl posledním králem a vládcem nad českou zemí z kmene Přemyslova.

Ostatní síň byla bohatě a královsky ozdobena; zlaté štíty a znakové k českému království přináležejících zemí byli rozvěšeni po zdích kolem znaku českého, v kterém stříbrný lev český v poli krvavém zrovna nade trůnem se skvěl; ostatně mezi těmito znaky viseli dlouzí staří mečové a nad sochou v každém úhlu plápolali v měnivém světle doutnajících ohně praporcové čeští.

Kat, na jehožto poručení – které služebníci za vůli královu považovali – síň byla otevřena, seděl u nohou Václava Třetího, hlavu maje podepřenu o sloup, na jakýchž sochy stály vyvýšeny, co zatím dva zbrojnoši na stráž před královskou síní následující vedli hovor:

První: „Co králi napadlo asi dáti tuto síň tak pozdě v noci otevřít, a ještě k tomu dříve, nežli se z Křivokladu navrátil? A já pochybuji velice, žeby se v takové bouři navrátil.“

Druhý: „Což víš, že král dal otevřít? Já bych myslel, že to učinil kat o své vůli a ujmě.“

První: „Pochybuji. Neb kat by sotva byl poslal o své vůli pro kněze a ještě pro takového.“

Druhý: „Cožpak je ti přítom divného? Kat navštěvoval vysoké školy, a jak se zdá, byl mu tento kněz nejen mistrem a učitelem, nýbrž i spolu přítelem; a k tomu, nepřijel-li kat dnes tak podivně změněný domů, žeby se mohlo něco podobného stát?“

První: „To je bouře! Jakž ten vichr touto chodbou skučí, jako by někdo zdaleka hlasitě plakal; a jak se prodírá všemi skulinami sem a nazpět!“

Druhý: „Již musí být brzo půlnoc. Ticho, kněz přichází.“

Černá, vysoká, štíhlá postava blížila se sloupením dlouhé a rozlehlé síně, a vystoupivši po několika schodech, stála přede dveřmi královské síně. Byl to v černé roucho oděný kněz; černé vlasy kroužily se po vysokém velebném čele a černá brada zdobila vážný obličej, kterýž podlouhlý, orientálský nos a černé, plamenné, dobrotu srdce jevící oči velmi krásným a přítom velebným a vážným činily.

Pokorně se unížili zbrojnoši před výjevem slavný úžas rozšiřujícím, a kněz vstoupil volným krokem v síň královskou. Spatřiv kata však tiše sedícího, přistoupil k vysokým oknům a hleděl v bouřlivou noc.

Husté mraky se valily s protějších hor, časem rozkřížené bledým bleskem, a vlny Vltavy šly dutě a hučely náramně; kolem byla čirá tma, jen v jednotlivých chaloupkách sem tam se míhala světýlka nízkými okénkami přes zbouřenou řeku. Po chvíli přistoupil kat k oknu a smutným, jemným hlasem, výrazem jemu neobyčejným, jal se mluvit: „Žádná hvězda nesvítí na zamračeném nebi; jednotlivá jen světýlka sem tam se míhají a hasnou, pamatujíce svět na spaní.“

Kněz: „Žádná hvězda nezhasne; jen mrak kvapí přes ni; až přejde, bude opět hvězda zářiti jasně. Proč jsi mne dal zavolati?“

Kat se kvapně obrátil k světlu, červenavá zář polila obličej, s kterého někdejší hrůza všecka byla zmizela, a mírně i důvěrně pravil ku knězi: „Mistře, já jsem býval žákem a učedníkem tvým, tys mi byl přítelem; já jsem si umínil sám nésti tíži osudu svého, nežaluje žádnému; jedna jediná znala původy žalosti mé, ona není více, a já cítím, že nemožno mně samojedinému navrátiti se na stezku, s které jsem nevolný vykročil a na kterou co den vždy víc a více toužím, ach nadarmo, přijíti. Ty mně porad', druhdy mistře můj, ty...“

Kněz: „Mluv! Jak daleko Bůh mně propůjčil sílu, snažím se tebe nazpět navrátiti.“

Kat kvapně vstoupil před sochu Václava Třetího, a ukazuje prstem na ni, s obyčejnou náruživostí: „Tento jest praotcem mým!“ zvolal; studený vítr zaskučel rozlehlou síní, rozvíraje plameny ve vysokém krbu, a rudá záře červeno zbarvila bledý obličej sochy posledního Přemyslovce. „Ha!“ vzkřikl kat, jednou rukou obličej si zakrýváje, druhou bolestně, co v křečích, svíraje jilec meče svého. Venku zdaleka hučel hrom.

Kněz: „Tento jest praotcem tvým?“

Kat: „Ano, tento! Tento, jenž v první mladosti své co král uherský, ožralství i životu nepořádnému oddaný, z padlé dívky zplodil otce mého, (divěji:) a tak se stal původem syna (s ousměchem) v hříchu...“

Kněz: „A opustil...“

Kat: „Ó ne, on zanechal potomkům svým jmění veliké, ale on též mně zanechal vědomí, že – oh! – Již co malé pachole bloudíval jsem samotný a zoufalý, všemu stvoření se vyhýbaje, po krajinách pustých, proklínaje pád báby své, a – otec, který v živobyčí celém nespokojené na statku matkou mu odevzdaném trávil dny, potvrdil na lůžku smrtelném doptávajícímu se synu zprávu tuto. Matka pro smutek můj a zoufanlivé moje chování již dávno se utrápila; osamělému strašné se duchem křížily myšlenky, jenže jakási temná touha mě vábila v zemi českou, abych pohleděl na kolébku otců svých.“

Kněz: „Duch strážný tě vábil.“ Kat: „Ó tenkrát! Bylo krásné podletí, odpoledne, ani nejmenším větrem nepohnutý, ztápěl kvetoucí bez po břehu Vltavy v stříbrné vlny dlouhé větve, když jsem se blížil. Ve mně bylo tišeji, slavný, vážný pokoj se rozkládal v prsou mých. Ó, ten obraz tkví věčně v duchu mém! – Nízké chaloupky a bílé věže vyhlídaly kolem široou krajinou z květoucíno stromoví, vzadu rozlehlá Praha, za Prahou modraly se pahrbky, nad Vltavou stál nový hrad královský, málokterý lehký obláček plynul nad věžmi jeho – a přede mnou, na hrdé skále nad řekou, strměl v parném slunci v modrojasný blankyt bezestinný, slávou korunovaný Vyšehrad, na kterém již otcové moji nevládli více. – Já stál jako zkamenělý, vřelé slzy lily se po tváři mojí.“

Kněz: „A u večer jsme tě našli ležeti bez sebe proti Vyšehradu, ruce hluboko zaryté v parném písku na břehu Vltavy; pod čelem tvým byl písek promoklý.“

Kat (mírněji): „Vy jste mne přijali na vysoké školy; ty jsi byl mistrem mým, ty jsi mne učil mysliti, a byl-li jsem dříve nespokojený, tedy teď nespokojenost má nejvyššího stupně dosáhla; rozum můj zbloudil s pravé stezky, jak již dříve pro povahu mou lze bylo se nadíti; já, spustiv se náboženství, nevěřil jsem v Boha, v nesmrtelnost, svět se mi protivil, živ býti jsem nemohl a umřítí jsem nechtěl!“

Kněz: „Strašný obraz našeho století; já bych...“

Kat: „Já jsem miloval každé zvíře, každé květině bál jsem se ublížiti, věda, že jednou sejítí musí a maje za to, že pobytí její zde to jediné jest, čím se může honositi. Já jsem miloval každého člověka pro lítost nad jeho neštěstím; také jsem však i každým člověkem opovrhal pro bídnot jeho, a proto jsem opovrhl i sám sebou. Ničeho jsem sobě posléze nevážil, a oddav se životu nepořádnému, přál jsem zapuditi myšlenek svých; chtěje udusiti jemnocitnost, kteroužto jsem i dílem za příčinu svého neštěstí a nespokojenosti své považoval, cvičil jsem se v ukrutenstvích; a kdy ostatní lid se domníval, že s rozkoší jsem se oddal životu nepořádnému i ukrutnosti, byl to jen strašlivý posměch, jaký jsem si ztropil z člověčenství a jakým jsem i sebe sám nanejvětš trýznil.“ (Divoce:) „Já jsem se stal katem Václavovým, a kde otcové moji žezlem i mečem vládli, vládl jsem já jejich mečem toliko!“

Obyčejná hrůznost a úsměch vracely se v obličej jeho, až po chvíli mírněji počal:

„I poznal jsem dívku; ona zvěděla osud můj, ona mne chtěla mně samému navrátiti zpět; ona budila udušenou touhu po cíli slavném, jaký jsem v letech mladosti chtěl dosáhnouti – ona – není více!“

Kněz: „Nešťastníku!“

Kat: „Jene! Já jsem chtěl se vrátiti k stezce opuštěné, chtěl jsem očistiti zneuctěný meč, jediný pozůstatek otců svých, věrný obraz můj; i toužil jsem po výsosti, po slávě otců svých – (strašným výrazem:) nadarmo!“

Kněz: „Těžko jest se navrátiti na dráhu, s které jsi se vyšinul; dosáhnouti slávu otců svých – již nemožno!“

„Ha!“ vzkřikl vzteklým smíchem kat a jedním skokem seděl na stolci králů českých, jednou rukou tiskl svůj meč, druhou se pevně držel trůnu, jak by ho někdo s něho chtěl svrhnouti. „Jene! Huse! Cože díš?“ tázal se polou bez sebe.

„Nemožno!“ opakoval tento.

Oběma rukama chopil se kat černých vlasů, hluboký smutek, divoký smích a zoufanlivý úmysl hrály obličejem jeho.

„Ó králi! Dobrou noc!“ zastonal zhluboka, vztyčil se co ve velikých bolestech vzhůru, než kolena mu sklesla, on padl k nohám trůnu na kamenné stupně a v rozevřené dlaně skrýval obličej svůj.

Silný víchř zaskučel síní, všecky štíty zařinčely po zdích, a hledí na přilbici sochy Václava Třetího skleslo samo sebou, přikrývajíc obličej královský; oheň se opět rozňal a světlo jeho co krvavá zář obklíčilo kněze Jana Husa, který nad padlým v modlení rozprostřev ruce, obličejem k bouřlivému nebi obrácený mluvil: „Nešťastný! Marněť namáhání tvé; boj srdce dobrého s hlavou zlou nepomine nikdy, nevolný klesneš nazpět vezdy v náruživost starou, a jen chladný hrob vrátí pokoj svedenému, však velkému srdci tvému; bohdej, že brzo!“

Venku ráz a ráz burácel hrom, blesk za bleskem osvětloval krajinu protější a divoký třeskot trouby ohlašoval příchod králův.

Po chvíli vstoupil Václav v síň královskou, a vida kata na zemi ležícího, silným hlasem poroučel: „Než slunce vyjde, sejdou zajatí naši mečem katovým!“

Kat rychle sepjal se vzhůru, jako vyděšený patřil kolem sebe; pak chopiv se meče svého, spěchal ze síně.

Bouře umkla, oblaky černé se rozpustily v déšť a husté krůpěje bičovaly rozčeřené vlny. –

Po bouřlivé noci krásné vzešlo jitro; na oblohu jasnomodrou vystupovalo zdlouha, vážně a velebně jasné slunce za pahorky vršovickými. Na východním náhradí byl ve velkém kole sbor

zbrojnošů; uprostřed nich vysoké, červeně přistřené lešení. Na tomto stál kat, levá jeho ruka jako ztuhlá ukazovala na mrtvoly bratra Milady a strýce jejího, pravá byla opřena o krvavý meč. S hrůzným úsměchem, jako přimrzlým v bledém obličejí, a očima daleko rozevřenými hleděl kat co oslepený ve tvář vycházejícího slunce. Malý zvonek rozesílal z vížky vyšehradské stříbrný zvuk prvním jitem; snad slavil východ slunce na modročisté nebe, snad želel smrt stínaných? – čili ouplný západ hvězdy katovy?

Král Václav s naplněnou číší v ruce hleděl v krvavý dvůr s vysokých oken bytu svého.

DOSLOVÍ²

Ó, radostné cestování!
Čtvero pánů na vozíku ;
jeden spí a druhý dřímá,
třetí zívá, čtvrtý dýmá,
vozka kleje na kozlíku.
Ó, radostné cestování, atd.

Čelakovský

I. Prolog

Stará pravda jest, že kdy člověk obyčejně rozmarný a veselý se přetvařuje a smutným se staví, mnohem více k smíchu ponouká, jakož i naopak člověk smutný a truchlivý, kdy se k veselosti nutí, jen více a více rozesmutní: tedy ani mně nebud' za vinu přičteno, jestli rozveseliti chtěje, jen rozesmutním. Již na začátku povídky chtěl jsem následující omluvení položit; věda ale, že předmluvy z počátku položené valného štěstí nemívají, kladu předmluvu tuto na konci, maje za to, že se tak beze všeho přičinění jiného tato předmluva i domluvou stane, a tudy snad již žádné jiné domluvy více potřeba nebude.

² Dosloví toto chtěl jsem perem než obyčejně rozmarnějším a veselejším psáti, a právě, kdy péro do ruky беру, dojde mne zpráva, že jeden z mých známých, ano z mých přátel, mohu říci, totiž. Pavel Hampe, pozemskou pout' svou dokonat; a tedy i tenkrát pravdě stížností mých, že veselým slohem, cokoliv píši, se mi nezdaří, bude dosloví toto důvodem snad novým. Poznámání pro pana redaktora.

II. Scéna

Čtyry dlouhé stěny, nad námi, pod námi a s každé strany jedna; dvě krátké, skoro co stejnostranné šestihranníky, na obou koncích. To jest naše jeviště. – „Snad rakev dokonce?“ Ne, rakev ne! – ta ne!! – Pod námi hrčí čtvero bystrých kol po silničné půdě, před námi klape osm koňských kopyt, nad námi šlehá a práská vozkův štíhlý bič, a za námi leží Praha, zkrátka: jeviště naše jest společný vůz, jenžto z Mělníka do Prahy a z Prahy na Mělník, dvakráte tuším za týden, tu nejsmíšenější společnost dováží.

III. Osoby

Vpředu seděla baba v hedbávném, kunou vyloženém kožíšku; na hlavě měla bohatý kulatý čepec s velikou mašlí, jejížto konce, kdykoliv se baba obracela, podle sedícího starého žida pod nosem zašimraly. V ruce držela velikou knihu s názvem: „Výklady nedělních evangelií na celý rok.“

Na nose byly nasazené veliké brejle, které, časem je utírajíc, sundávala, aby si z velké, kulaté pyksly s vlasovou štětičkou do dlouhého nosu tabáku nacpala. Pronikavým a pro brejle, nos sužující i zužující, huhňavým hlasem pustila se do zpěvu nábožné písně, kterou když skončila, počala výklad na evangelium, kdež dobrý hospodář dobrou pšenici nasil, nepřítel však jeho do ní koukole vmísil, huhňavým šepotem čísti. Za těmito jsem byl já s jiným mladým židem, za příčinou obchodu cestujícím, který v časopise, tuším, že v Bohemii, divadelní zprávu četl, poněvadž chvilkami cosi – „den Herm Recensenten recensieren,“ mumlal. Za námi dva studenti velmi hlučně rozmlouvali. Povědomí mně býti se viděli; nepochybně vlastenci byli, neboť ustavičně vzdělanější češtinou hlučný hovor vedli.

IV. Děj a rozmluva

Věnceslav: (Študent první.) „Já vám za to ručím, pane, že v naší krajině čtvrtý pád slovíčka já, to jest mne, jen s hrubým n, a ne s libým ě vyslovuji, jakož i mě jen bez n, a ne tehdy mně vyřčeno bývá.“

Svatopluk: (Študent druhý.) Ve vaší krajině může býti; já ale vždy jsem měl za to, že e bez puntíku jen proto se píše, aby se čtvrtý pád od třetího tím jistěji rozeznal; a co se slovíčka mě dotýče, že se, jako ve slově město, co mně vyslovuje.“

Věnceslav: „Co? že se říká mněsto? U nás jen město jako mjesto vyslovují, poněvadž slovo město od místa přichází.“

Svatopluk: „Přijde na to, jestli ne místo od města, aneb jedno od druhého; a jestli u vás mjesto říkají, tedy u vás chybují.“

Věnceslav: „Nebo u vás?“

Svatopluk: „Pane, dovolte! v Praze.“

Věnceslav: „Panuje zkažená čeština, –a –.“

Baba: (Hádáním jejich v čtení vytrhována, rychle se k nim obrátila a zavadíc mašlí o židův nos tak, že se jí čepec mašlí ku předu obrátil, s ohnivostí a důtklivostí kazatelskou z výkladů svých hlučně čísti počala.) „Rozmilí bratři a sestry u víře! Buďte tiši a pozorujte“ – (š studenti umlkli, a baba šeptem, čím dále tím hlasitěji však, výklady své předříkávala, k čemuž starý žid, v modlitbách pohřížen, šedivou hlavou kýval.)

Svatopluk: (Po dlouhém čase mírněji.) „Dovolte, jaké to vezete spisy s sebou?“

Věnceslav: „Poslední čísla ‚Květů Českých‘ vzal jsem s sebou na svátky, nebude-li doma co jiného dělati.“

Svatopluk: „Dovolte, ať se podívám...“

Věnceslav: (Podáváje mu požádané listy.) „Což jste nečetl čísla tato?“

Svatopluk: „Četl, ale...“

Mladý žid: „Erlauben, meine Herren, dass ich so frei bin ihnen zu bitten; was sein das für...“

Věnceslav: „To jest české.“

Mladý žid: „Ah so! Ich kann böhmisch nicht lesen, verstehen ja“ (a vida, že š studenti o časopisu tom počínají rozmlouvati, stal se pozornějším.)

Svatopluk: „Přece; – vždyťpak jsem věděl! Ukončený jest ‚Křivoklad‘, jen dosloví má nastoupiti.“

Věnceslav: „Ano ukončený; já v tom ale žádného ukončení nevidím.“

Já: „Dovolte pánové! Já spisovatele ‚Křivokladu‘ znám, i mohu vám říci, co v dosloví stojí. Že povídka ta zcela ukončena není, připouštím – ačkoli celý smysl svůj a ideu hlavní rozvedenou má – neboť povídka ta jest jen výjimek z větší práce, kteráž, sestávající ze čtyř neb pěti povídek, po hradech, na kterýchžto se děj koná, svůj název beroucích, teprva celý román pod názvem ‚Kať v sobě uzavírá.“

Věnceslav: „Ah tak? to jest jiná. Ale i uprostřed se nalézají místa, která docela jsou neurčitá.“

Já: „Připouštím. Ale i uprostřed, buď proto, že do časopisu psána jest a tudy jen zkrácenou povídkou, ano jen kostlivcem povídky býti musí, ba z jiných příčin.“

Mladý žid: „Erlauben, meine Herren! Ich verstehe just nicht alles, was von Sie gesprochen wird, aber im Komet, – Sie können diese herrliche Zeitschrift.“

Já: „Musilo se mnoho vynechati a tudy se mnohá místa neurčitými a zatmělymi stávají. Pro osvětlení některých zatemnělých míst chtěl spisovatel, jako pan Langer ve svém ‚Bohdaneckém rukopisu‘, hvězdiček nasázeti, ale proti vůli jeho místo hvězdiček jenom několik puntíků se tam nalézá.“

Ml. žid: „Auch der Planet, der Hebe, Abendzeitung, Morgenblatt, der deutsche Horizont –“

Já: „Držte hubu a nevytrhujte nás!“

Ml. žid: (Obracuje se šeptal.) „Unpolierte Böhmaken!“

Baba: (Pro hluk mezi studenty a židem vždy hlasitěji a ohnivěji ve čtení pokračujíc.) „A co řekl prorok tento veliký? – táži se vás.“

Ml. žid: (Brumlaje.) „Ungehobertes Volk!“

Já: „Tato místa teprva v celém románu budou.“

Baba: „Koukol v pšenici čisté.“

Já: „Vysvětlená – a.“

Baba: „Bud' vybrán a...“

Já: „Teprva celý spis.“

Baba: „Bud' uvržen v ohnivou pec!“

Já: „Tak bude sám v sobě uzavřený.“

Baba (pokračujíc ve výkladech, blíží se ku konci; ohnivě): „A takž i vy.“

Já: „Rozmilí vlastenci!“

Vozka (na kozlíku): „Hou!“ (Vůz zastavil, vozka rozhodil plachty, a my stáli uprostřed Mělníka. Lid, slyše hovor hlučný uvnitř, stavěl se kolem vozu.)

Baba (co ostatní zatím již slezli, se silným výrazem pořade čte a končí): „Jestli se nepolepšíte, nenapравíte, svorní a nestranní se nestanete, v oheň věčný uvržení budete. Amen.“ (Sundá brejle, vloží je do knihy, šňupne si a pak, čepec až posud obrácen majíc, s velikou spokojeností praví:) „Amen. Dejž to, Pane.“

V. Epilog

Těší mne velice, jestli čtenářové moji ještě něco očekávají, – já jsem hotov.